

ทางเลือกใหม่ในการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพจากข้อมูล การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

A New Alternative for Content Analysis for Analyzing Qualitative Data from Online Focus Group

จำเนียร จวงตระกูล¹, วอนชนก ไชยสุนทร², ตระกูล จิตวัฒนากร³, เทอดศักดิ์ โรจน์สุรภิตติ⁴, สมिता กลิ่นพวง⁵
และ รุจิรา ริกการมย์⁶

วันรับบทความ 1 กรกฎาคม 2564

วันตอบรับบทความ 31 กรกฎาคม 2564

บทคัดย่อ

สถานการณ์วิกฤติจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ก่อให้เกิดข้อจำกัดหลายประการแก่นักวิจัยในการดำเนินการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิจัยที่นักวิจัยต้องติดต่ออย่างใกล้ชิดกับผู้ให้ข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือ การสนทนากลุ่ม ซึ่งมาตรการป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การงดเว้นการรวมกลุ่มของบุคคล การงดเว้นจากการอยู่ในชุมชนแออัด การงดเว้นการเดินทาง เป็นต้น นับเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยให้นักวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้ในสถานะคับขัน อย่างไรก็ตามปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับนักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพคือวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่มีหลายรูปแบบ ซึ่งนักวิจัยต้องเลือกใช้รูปแบบ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาให้เหมาะสมกับโครงการวิจัย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ อันเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับนักวิจัยที่ดำเนินการวิจัย

¹ จำเนียร จวงตระกูล, ดร. กรรมการสภามหาวิทยาลัยผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, Email: professordrjj@gmail.com

² วอนชนก ไชยสุนทร, ดร. คณะบริหารธุรกิจ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, Email: wornchanok.ch@kmitl.ac.th

³ ตระกูล จิตวัฒนากร, ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, Email: trakul.ch@northbkk.ac.th

⁴ เทอดศักดิ์ โรจน์สุรภิตติ, ดร. หลักสูตรแพทย์ศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, Email: terdsak_r@yahoo.com

⁵ สมिता กลิ่นพวง, ดร. คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต, Email: samita.k@rsu.ac.th

⁶ รุจิรา ริกการมย์, นักศึกษาปริญญาเอกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, Email: rujira.ri@kkumail.com

ภายใต้ภาวะวิกฤติของการแพร่ระบาดของโควิด-19 สารสำคัญของบทความนี้ประกอบด้วย บทนำเพื่อแนะนำ ความสำคัญและสารสำคัญของบทความ การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ ลักษณะของข้อมูลจากการสนทนา กลุ่มแบบออนไลน์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ สรุปและเสนอแนะ

คำสำคัญ: การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

Abstract

The pandemic of COVID-19 has created many limitations for researchers in conducting their research projects. This is in particular to the stage of data collection in qualitative research where the researcher has to contact closely with the participants when conducting an in-depth interview or focus group discussions. Several preventive measures of COVID-19, such as social distancing, avoiding group gathering or being in the place where people are concentrated, or the prohibition of traveling to certain areas have caused difficulties in conducting interviews and focus groups. Hence, an online focus group has been chosen as an important alternative method for data collection for qualitative projects. One major problem faces by novice researchers, or those researchers who are newly shifted their paradigm to conduct their qualitative research projects is how to analyze the data obtained through focus group discussions. Since content analysis is normally applied in qualitative data analysis and there are many approaches to content analysis, the researcher has to choose an appropriate content analysis method that is suitable for the qualitative research project. This article aims to present an alternative approach to content analysis to be applied in analyzing data gathered from online focus group. This article's essence includes an introduction to the article, online focus group discussion, the nature of data obtained through online focus group, an alternative data analysis method used in analyzing data obtained through a focus group, conclusions, and recommendations.

Keywords: Online Focus Group, Data from Online Focus Group, Alternative Data Analysis Method for Online Focus Group.

บทนำ

การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์เป็นทางเลือกทางหนึ่งสำหรับนักวิจัยเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในช่วงเวลาวิกฤติที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ซึ่งสามารถช่วยให้นักวิจัยดำเนินโครงการวิจัยของตนได้ต่อไป โดยเหตุที่นักวิจัยมีข้อจำกัดหลายประการจากมาตรการป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การละเว้นการรวมกลุ่ม การงดเว้นการเดินทางไปในพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นต้น แม้ว่านักวิจัยจะสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวต่อตัวหรือการสนทนากลุ่มแบบดั้งเดิมที่ต้องพบกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ไปสู่การดำเนินการแบบออนไลน์ ทำให้นักวิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพมาได้แล้วก็ตาม สิ่งนี้นักวิจัยใหม่หรือนักวิจัยที่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์มาทำการวิจัยเชิงคุณภาพมักจะประสบปัญหาที่คือจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้แล้วนั้นมาทำการวิเคราะห์อย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีสิ่งที่ต้องทำที่นักวิจัยใหม่ไม่คุ้นเคยหลายประการ เช่น ข้อมูลเชิงคุณภาพจะทำการวิเคราะห์ได้จะต้องนำมาทำเป็นข้อมูลแบบข้อความ (Textual) แล้วเท่านั้น (Gale, Heath, Cameron, Rashid, & Redwood, 2013: 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพต้องกระทำควบคู่กันไปกับการเก็บข้อมูลซึ่งจะหยุดได้ก็ต่อเมื่อข้อมูลอิ่มตัวแล้วเท่านั้น (Saunders et al., 2018: 1893-1907) นอกจากนี้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีหลายแบบ เช่น การวิเคราะห์แบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) การวิเคราะห์แบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis) และแบบสรุปความ (Summative Content Analysis) (Hsieh & Shannon, 2005: 1277-1288) วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่อาจทำให้นักวิจัยสับสนมากที่สุดคือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ ซึ่งมีให้นำข้อความมาสรุปตามชื่อของวิธีการ แต่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่ซับซ้อนพอควร โดยขั้นตอนแรกกระทำคล้ายกับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงปริมาณ ขั้นที่สองที่เป็นส่วนของการวิเคราะห์แบบเชิงคุณภาพ (Hsieh & Shannon, 2005: 1283) จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าวรรณกรรมเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เป็นภาษาอังกฤษมีหลากหลาย เช่น Hsieh & Shannon (2005: 1277-1288); Assarroudi, Nabavi, Armat, Ebadi, & Vaismoradi (2018: 42-55); Nang, Monahan, Diehl, & French (2015: 409-418) ส่วนวรรณกรรมที่เป็นภาษาไทยมีการตีพิมพ์เผยแพร่หลายงานเช่นกัน เช่น วัฒนา คงวัฒนา นนท์, ชุตติมา สัจจามันท์, พิบูลศิลป์ วัฒนนะพงษ์ และ มัทนา แสงจินดาวงษ์. (2553: 29-36); จินดารัตน์ เบอรพันธุ์ (2559: 45-62); พรราว อรุณรังสีเวช (2563: 92-107) แต่ผลงานเหล่านี้เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงปริมาณ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงคุณภาพที่พบ ได้แก่ ผลงานของจำเนียร จวงตระกูล และ นวัสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์ (2019: 1-14) นำเสนอวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 แบบ โดยนำแนวคิดว่าให้นำเสนอมาจากผลงานของ Hsieh & Shannon (2005: 1277-1288) และมีการศึกษาเพิ่มเติมจากผลงานอีกหลายงานและผลงานของ คุณากร เพชรคง (2563: 97-145) ซึ่งนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบทั่วไป อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 3 แบบ ยังมีความซับซ้อนและอาจยากแก่การทำความเข้าใจ เนื่องจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาในงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยทั่วไปที่ไม่ได้เลือกใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงคุณภาพแบบใดแบบหนึ่งโดยเฉพาะดังที่ได้

นำเสนอไว้ใน Creswell (2007;:53-84) และ จำเนียร จวงตระกูล (2553: 129-152; 2563:147-256) เช่น พรรัตน์ แสดงหาญ (2563: 147-175); วอนชนก ไชยสุนทร (2563: 177-212); ศุภรักษ์ อธิคมสุวรรณ (2563: 213-236); วิภาวรรณ กลิ่นหอม (2563: 237-256) เป็นต้น

ดังนั้นเพื่อให้การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้กับข้อมูลซึ่งเก็บรวบรวมผ่านการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ลดความซับซ้อนลงและมีความง่ายขึ้นในทางปฏิบัติ ในบทความนี้จึงได้นำเสนอแนวทางใหม่ที่ปรับปรุงมาจากวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม โดยมีสาระสำคัญของบทความดังต่อไปนี้ (1) บทนำ เพื่อแนะนำความสำคัญและสาระสำคัญของบทความ (2) แนวคิดเกี่ยวกับการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ (3) ลักษณะของข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (4) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ (5) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบปรับปรุงจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (6) สรุปและเสนอแนะ

แนวคิดเกี่ยวกับการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

การสนทนากลุ่มเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพประเภทหนึ่งเช่นเดียวกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มจัดเป็นวิธีการสัมภาษณ์ที่แตกต่างจากการสัมภาษณ์ตามปกติ การสัมภาษณ์เป็นการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและเป็นการสนทนาอย่างมีเป้าหมาย กล่าวคือเป็นการสนทนายาระหว่างบุคคล ซึ่งบุคคลหนึ่งเป็นผู้ป้อนคำถามเรียกว่าผู้สัมภาษณ์หรือนักวิจัย ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตอบเรียกว่าผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูล จึงเป็นการสนทนาแบบสองทางซึ่งขณะสนทนามีการแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยเป้าหมายของการสนทนาคือการสร้างข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นคำถามจากหัวข้อเรื่องการวิจัยในด้านต่างๆ เช่น ด้านความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย กล่าวคือการสนทนากลุ่มเป็นการสนทนายาระหว่างผู้ดำเนินการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้รับเชิญมาร่วมการสนทนามีจำนวนประมาณ 8-12 คน การสนทนากลุ่มในปัจจุบันได้พัฒนาเป็นการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ เนื่องจากนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยดำเนินการสนทนา ก่อให้เกิดประโยชน์เพิ่มเติมหลายประการ เช่น การลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าเช่าห้องประชุม ค่าใช้จ่ายด้านการต้อนรับและรับรองผู้เข้าร่วมสนทนา เป็นต้น ในขณะที่นักวิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้เช่นเดียวกับการสนทนากลุ่มแบบดั้งเดิม การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์จึงเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีประสิทธิภาพ แม้จะมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น อาจเกิดข้อขัดข้องทางเทคนิคจากเทคโนโลยีที่นำมาใช้เป็นสื่อในการสนทนา และไม่สามารถสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมสนทนาประกอบข้อมูลได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ต้องใช้มาตรการป้องกันหลายอย่างที่เป็ข้อจำกัดต่อการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลของนักวิจัย เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การงดเว้นการรวมกลุ่มคน การงดเว้นการเดินทาง เป็นต้น ทำให้การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ได้รับความนิยมมากขึ้น อย่างไรก็ตามปัญหามักเกิดขึ้นจากการนำข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มไปใช้ คือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในบทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการนำเสนอวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเก็บรวบรวมมาจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

ลักษณะสำคัญของข้อมูลที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพชนิดหนึ่ง ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์จึงเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อความ สามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเชิงคุณภาพได้ ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมีหลายรูปแบบด้วยกัน เพื่อทำความเข้าใจในลักษณะเฉพาะของข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงขอเสนอคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: คุณลักษณะสำคัญของข้อมูลเชิงคุณภาพเปรียบเทียบกับข้อมูลเชิงปริมาณ

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยเชิงคุณภาพ	การวิจัยเชิงปริมาณ
1. ลักษณะของข้อมูลการวิจัย	มีความเป็นนามธรรม มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงจากผู้ให้ข้อมูล เป็นการตีความหรืออธิบายความหมายเป็นข้อความ เป็นตัวหนังสือ เอกสาร หลักฐานต่างๆ	มีความเป็นรูปธรรม เป็นจำนวนเป็นตัวเลข สามารถนับ ชั่ง ตวง วัดได้ เป็นระดับความคิดเห็นที่มีต่อคำถามที่นักวิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยตัวนักวิจัยเอง
2. แหล่งที่มาของข้อมูลการวิจัย	ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จากเอกสารในรูปแบบต่างๆ บันทึก หลักฐาน ภาพถ่าย ภาพเขียน โสตทัศนอุปกรณ์ในรูปแบบต่างๆ รวมถึงข้อมูลที่ได้มาจากสื่อสังคมออนไลน์หรือแอปพลิเคชัน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย	สถานที่ทดลอง กระบวนการทดลอง ผู้ตอบแบบสอบถามที่นักวิจัยได้ตั้งคำถามและกำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า จากนั้นผู้ตอบเลือกคำตอบตามความคิดเห็นของตน เอกสาร หลักฐานต่างๆ ที่สามารถนับจำนวน วัดค่า ชั่ง ตวง ค่าต่างๆ ได้
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบต่างๆ ทางการวิจัยเชิงคุณภาพ อาทิ แบบสอบถาม	แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงปริมาณ การทดลองแบบต่างๆ การจดบันทึก

	<p>ปลายเปิด การสังเกต การเข้าร่วม ทั้งเข้าร่วม และสังเกต เก็บรวบรวม ข้อมูลแบบเชิงคุณภาพ จากเอกสาร จาก บันทึก หลักฐาน ภาพ โสตทัศนูปกรณ์ สื่อสังคม ออนไลน์ประเภทต่างๆ หรือทางโทรศัพท์</p>	<p>ข้อมูลการทดลอง ข้อมูล หรือสถิติต่างๆ ที่มีอยู่ แล้ว เช่น รายงานผลการ สัมภาษณ์ประชากร เวช ระเบียนใน สถานพยาบาล การเก็บ ข้อมูลแบบเชิงปริมาณ ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ แบบฟอร์ม อิเล็กทรอนิกส์ หรือทาง โทรศัพท์</p>
4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	<p>ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาหลาย รูปแบบโดยไม่ใช้สถิติ ทำ ควบคู่ไปกับการเก็บ ข้อมูลและหยุดเมื่อถึงจุด อิ่มตัว</p>	<p>ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติ หลายรูปแบบ เก็บข้อมูล ได้ครบถ้วนแล้ว จึงทำ การวิเคราะห์ข้อมูล</p>
5. โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อ วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	<p>ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปแบบเชิง คุณภาพหลายรูปแบบ ช่วยในการวิเคราะห์ โดย โปรแกรมสำเร็จรูปไม่ สามารถทำการวิเคราะห์ แทนนักวิจัยได้โดยตรง แต่ช่วยอำนวยความสะดวก ให้แก่นักวิจัยได้</p>	<p>ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปแบบเชิง ปริมาณหลายรูปแบบใน การวิเคราะห์ โดย โปรแกรมสำเร็จรูป สามารถทำการวิเคราะห์ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ผลลัพธ์ทาง สถิติและแสดง ผลการวิจัยให้นักวิจัย ได้นำไปใช้ได้ต่อไป</p>

ที่มา: ดัดแปลงจาก วรณวิชนี ถนอมชาติ และคณะ, 2563, หน้า 3-4.

จากตารางที่ 1 แสดงเห็นว่าข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพมีความแตกต่างจากข้อมูลการ วิจัยเชิงปริมาณในรูปแบบตรงข้ามกัน ทั้งด้านคุณลักษณะของข้อมูลการวิจัย แหล่งที่มาของข้อมูลการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการ

วิจัย ซึ่งนำไปสู่การใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหาซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป เมื่อทำความเข้าใจกับคุณลักษณะสำคัญของข้อมูลเชิงคุณภาพแล้ว ในลำดับต่อไปจะได้นำเสนอวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ได้มาจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ต่อไป

การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพจำเป็นต้องจัดทำข้อมูลให้เป็นข้อความ (Textual) ก่อนจึงจะทำการวิเคราะห์เนื้อหาได้ (Gale et al., 2013: 2) การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการพิจารณาลักษณะเนื้อหาของข้อมูล เป็นการค้นหาความหมายที่มีอยู่ในเนื้อหาของข้อมูลว่า ในความเป็นจริงของข้อมูลแต่ละส่วน เช่น แต่ละคำ วลี ประโยค หรือวรรค มีความหมายอย่างไร เสมือนการถอดความหมายของข้อมูลแต่ละส่วนออกมา โดยกำหนดขั้นตอนสำคัญไว้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่หนึ่ง เป็นการตีความหมายขั้นต้น เรียกว่าการลงรหัส (Code or Coding) กล่าวคือเมื่ออ่านข้อความที่ถอดออกมาจากการบันทึกการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ออกมาเป็นข้อมูลที่เป็นข้อความ (Textual) ซึ่งจำเป็นต้องอ่านหลายครั้งเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาของข้อมูล จากนั้นจึงอ่านโดยพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบถี่ถ้วนแล้วเจาะลงในแต่ละคำ วลี ประโยค หรือวรรคใดวรรคหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่าข้อมูลแต่ละส่วน ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อความหมายว่าอย่างไร ซึ่งเมื่อสรุปแล้วว่าผู้ให้ข้อมูลหมายความว่าอย่างไร นักวิจัยจึงคิดหาคำหรือวลีขึ้นมาใช้เป็นชื่อแทนข้อมูลที่เป็นข้อความส่วนนั้น ทำเช่นนี้จนสิ้นสุดข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ ดังนั้นนักวิจัยอาจมีรหัสที่กำหนดขึ้นจำนวนมาก ขึ้นอยู่กับขนาดของโครงการ เช่น ในบางโครงการอาจจะมีถึง 500-1000 รหัสหรือมากกว่า จากนั้นนักวิจัยจะตรวจสอบว่ารหัสใดที่ซ้ำซ้อนหรือไม่ หรือหากพบรหัสใดที่มีความหมายเหมือนกัน จะนำมารวมกันเป็นรหัสเดียว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความกระชับและให้ความหมายได้ตรงกับเนื้อหาที่ดำเนินการวิเคราะห์ กระทำต่อไปจนเสร็จสิ้น ขั้นที่สอง คือการพิจารณาว่ามีรหัสใดบ้างที่มีความคล้ายคลึงกันหรือมีความเชื่อมโยงพอที่จะจัดในหมวดหมู่เดียวกันได้ ก็จะกำหนดให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน แล้วตั้งชื่อหมวดหมู่นั้นขึ้นใหม่เป็นคำหรือวลีใช้แทนหมวดหมู่ ในขั้นนี้อาจเรียกว่าเป็น 1 ชั้นข้อมูลของระดับที่สองหรือเป็นประเภทข้อมูล (Category) จัดหมวดหมู่ข้อมูลในขั้นที่ 2 แล้วอาจจะมีหมวดหมู่ของข้อมูลประมาณ 100 หมวดหมู่ ซึ่งอาจจะมากกว่าหรือน้อยกว่าก็ได้ จากนั้นนักวิจัยจึงพิจารณาหมวดหมู่ของข้อมูลชั้นที่สองอีกครั้งอย่างรอบคอบ เพื่อพิจารณาว่ามีหมวดหมู่ใดที่คล้ายคลึงหรือเชื่อมโยงกันและสามารถจัดเข้าในหมวดหมู่เดียวกันได้ จะทำการจัดหมวดหมู่ขึ้นอีกชั้นหนึ่งเป็นขั้นที่สาม โดยตั้งชื่อของหมวดหมู่ขึ้นใหม่ซึ่งอาจใช้คำหรือวลีได้ หมวดหมู่ข้อมูลชั้นที่สามนี้เรียกว่าหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) หัวข้อเรื่องหลักนี้ถือว่าเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา ซึ่งจะนำปัจจัยเหล่านี้ไปอธิบายเพื่อตอบคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำไปจัดทำเป็นแบบจำลองรูปแบบต่างๆ รวมถึงการนำไปสร้างทฤษฎีที่เป็นผลจากการวิจัยต่อไป

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาประเภทนี้เรียกว่าเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม (Conventional Content Analysis) ซึ่งใช้วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ยุทธศาสตร์การวิจัยแบบสร้างทฤษฎี (Grounded Theory) นอกจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่ได้อธิบายนี้ ยังมี

การวิเคราะห์เนื้อหาอีกหลายแบบ ส่วนที่นิยมในปัจจุบันได้แก่การวิเคราะห์เนื้อหา 3 รูปแบบที่นำเสนอโดย Hsieh & Shannon ((2005):1277-1288) เพื่อทำความเข้าใจกับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาอีก 2 รูปแบบคือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้ากับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ ในที่นี้จึงได้นำเอาผลงานของ จำเริญร จวงตระกูล และ นวีสนันท์ วงศ์ประสิทธิ์ (2019: 5-8) มาสรุปเปรียบเทียบในตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2: การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้ากับการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ

<p>การวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้า (Directed Content Analysis)</p>	<p>การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้ใช้ในกรณีที่มีทฤษฎี (Theory) หรืองานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นหรือปรากฏการณ์ (Phenomenon) ที่จะทำการวิจัยอยู่ก่อนแล้ว แต่ยังขาดความสมบูรณ์หรืออาจมีประโยชน์ที่จะทำการอธิบายเพิ่มขึ้น ในกรณีนี้นักวิจัยอาจใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า(Hsieh & Shannon, 2005: 1281-1283) การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้จะมีแนวทางการวิเคราะห์ที่เป็นโครงสร้างหรือแบบแผนมากกว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมตามที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น โดยนักวิจัยจะใช้ทฤษฎีหรืองานวิจัยที่มีอยู่ก่อนเป็นแนวทางในการจัดทาร์หัส (Code) และหัวข้อเรื่อง (Category) จากนั้นนักวิจัยจะจัดทำคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการของหัวข้อเรื่องโดยใช้ทฤษฎีที่มีอยู่เป็นรากฐานของคำจำกัดความ นอกจากนี้ Assarroudi et al. (2018: 42-55) ได้นำเสนอกระบวนการและขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยแบ่งเป็น 12 ขั้นตอนคือ (1) การกำหนดหน่วยวิเคราะห์ (2) ทำความเข้าใจเนื้อหาของข้อมูล (3) สร้างตารางของหัวข้อเรื่อง (4) กำหนดคำจำกัดความทางทฤษฎีของหัวข้อเรื่องที่สำคัญและหัวข้อเรื่องรอง (5) กำหนดกฎระเบียบสำหรับการลงรหัสของหัวข้อเรื่องที่สำคัญ (6) ทดสอบตารางหัวข้อเรื่อง (7) คัดเลือกและกำหนดตัวอย่างของแกนกลางของหัวข้อเรื่องที่สำคัญแต่ละข้อ (8) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลหลัก (9) การหาข้อสรุปเชิงนามธรรมของหัวข้อเรื่องที่สำคัญจากรหัสเบื้องต้น (11) การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหัวข้อเรื่องทั่วไปและหัวข้อเรื่องที่สำคัญ (12) การรายงานผลทุกขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางล่วงหน้าและรายงานข้อค้นพบ</p>
---	---

	โดยใช้ตอบคำถามการวิจัยและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรายงานวิจัยต่อไป
การวิเคราะห์เนื้อหาแบบ สรุปความ (Summative Content Analysis)	<p>การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้ เริ่มต้นจากการระบุและกำหนดจำนวน คำหรือบริบทในตัวสารหรือข้อความ เพื่อทำความเข้าใจในบริบทของการใช้คำและเนื้อหาสาระของสาร ข้อมูลและข้อความ การกำหนดปริมาณหรือนับจำนวนดังกล่าวนี้ กระทำเพื่อเป็นการสำรวจการใช้สารหรือข้อความเหล่านั้นว่ามีการใช้หรือไม่ อย่างไร หากการดำเนินการสิ้นสุดลงในจุดนี้ การวิเคราะห์ดังกล่าวจะถือว่าเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเชิงปริมาณ แต่การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจะมีขั้นตอนที่ต้องดำเนินการต่อไปอีกคือจะต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหาความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในสารหรือข้อความนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการค้นหาความหมายที่อยู่ภายในคำหรือเนื้อหาของคำ เช่น ในกรณีการศึกษาเรื่องความตายที่ Hsieh & Shannon (2005: 1283-1285) นำมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายนั้นกล่าวถึงการใช้คำอื่น เช่น จากไป (Passing) หรือ ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่า (Going to a better place) ซึ่งเป็นคำที่มีลักษณะที่มีความนุ่มนวลแทนคำที่มีความหมายแบบชัดแจ้งหรือตรงไปตรงมา (Explicit) เนื่องจากในสังคมอเมริกัน การใช้คำแบบตรงนั้นเป็นสิ่งที่ต้องห้าม (Taboo) หรือไม่เหมาะสม การที่ไม่ใช้คำที่ตรงความหมายอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือขัดขวางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยได้ นักวิจัยต้องการที่จะทราบว่า ผู้ให้บริการสุขภาพ ผู้ป่วยหรือสมาชิกครอบครัว ใช้คำแบบตรงหรือแบบนุ่มนวลบ่อยเพียงใด เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้คำที่นุ่มนวล การใช้คำแบบตรงไปตรงมาใช้ในสถานการณ์ใดบ้าง โดยตั้งคำถามการวิจัยว่า มีการใช้คำว่า ตาย (Die) ใกล้ตาย (Dying) และความตาย (Death) ในการสื่อสารระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยอย่างไรเมื่อปรึกษาหารือกันในสถานที่พักของผู้ป่วย และมีการใช้คำอะไรบ้างที่เป็นคำทางเลือกแทน? การวิเคราะห์เนื้อหาในการศึกษานี้เริ่มต้นจากการค้นหาคำว่า ตาย (Die) ความตาย (Death) และ ใกล้ตาย (Dying) ในข้อมูลที่เป็นเอกสารที่ถอดเทปมาจากการสัมภาษณ์ (Transcript) แล้วทำการนับความถี่ของคำแต่ละคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า ตายในเอกสารแล้วเปรียบเทียบกับระยะเวลาทั้งหมดที่มีการสื่อสารกัน นักวิจัยทำการกำหนดรหัสของผู้พูดแต่ละ</p>

	<p>คน เช่น แพทย์ พยาบาล ผู้ป่วยและสมาชิกครอบครัว ทำการนับความถี่ของคำตามประเภทของผู้พูดแล้วทำการเปรียบเทียบกับจำนวนทั้งหมดของคำที่ลงทะเบียน ต่อจากนั้นนักวิจัยกำหนดคำที่เป็นทางเลือกที่ใช้แทนคำว่า ความตาย (Death) ตาย (Die) หรือ ใกล้ตาย (Dying) จากนั้นทำการนับจำนวนคำทั้งที่เป็นจำนวนรวมและแยกตามจำนวนของคำที่ใช้แทน ต่อจากนั้นนักวิจัยนับจำนวนคำที่นุ่มนวลเปรียบเทียบกับคำที่ใช้แบบตรงแยกตามประเภทของผู้พูด ตามลักษณะกลุ่มประชากรของแพทย์และผู้ป่วยในการสื่อสารกันแต่ละครั้งและรวมถึงกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ผลการวิจัยที่สำคัญคือการอธิบายการปรากฏของคำแบบตรงที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยเปรียบเทียบกับคำที่นุ่มนวล ทำการเปรียบเทียบตามประเภทของผู้พูดและตามลักษณะของแพทย์และผู้ป่วย การอภิปรายในการวิจัยนี้เน้นการสำรวจถึงคำอธิบายที่เป็นไปได้สำหรับความแตกต่างของการใช้คำแบบตรงกับแบบนุ่มนวลเมื่อปรึกษาหารือกันในแต่ละกลุ่มที่ต่างกันและในสถานการณ์ที่ต่างกัน นอกจากนี้การวิเคราะห์แบบนี้ Nang et al. (2015:409-418) ได้อธิบายว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนที่ต่อเนื่องคือการอ่านและการลงทะเบียน การแสดง การลดทอนและการตีความหมาย ส่วนในกรณีที่มีนักวิจัยหลายคน ต้องมีการตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าการกำหนดรหัสตรงกันซึ่งจัดเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์ข้อมูล</p>
--	---

ที่มา: สร้างตารางโดยดัดแปลงจากข้อมูลใน จำเนียร จวงตระกูล และ นวีสันท์ วงศ์ประสิทธิ์. 2019: 5-8.

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์เนื้อหาแบบการกำหนดทิศทางล่วงหน้ามีความแตกต่างจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมแบบตรงกันข้าม กล่าวคือการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมไม่มีการกำหนดรหัสหรือประเภทข้อมูลหรือหัวข้อเรื่องไว้ล่วงหน้า แต่นักวิจัยพิจารณาเนื้อหาที่เป็นข้อความแล้วมากำหนดรหัสประเภทข้อมูลและหัวข้อเรื่องขึ้นมาจากเนื้อหาของข้อมูล การวิเคราะห์แบบนี้เหมาะสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพที่ยังไม่มีทฤษฎีรองรับหรือยังไม่มีทฤษฎียืนยัน ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบกำหนดทิศทางร่วมงาน นักวิจัยจะต้องทบทวนวรรณกรรมตรวจสอบทฤษฎีต่างๆ ไว้เป็นพื้นฐานแล้วนำข้อมูลจากทฤษฎีที่ได้ทบทวนวรรณกรรมมาแล้วมาพิจารณาแล้วกำหนดรหัส (Code) ประเภทข้อมูล (Category) และหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) ขึ้นมาไว้เป็นการล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์ เมื่อนักวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์แล้ว และได้ทำการถอดข้อมูลออกเป็นข้อมูลที่เป็นข้อความแล้ว นักวิจัยจะอ่านเนื้อหาข้อความดังกล่าวแล้ว พิจารณามีส่วนใดที่ตรงกับรหัสที่กำหนดไว้ล่วงหน้า นักวิจัยจะใช้รหัส

นั้นแทนความหมายของข้อมูลส่วนนั้นๆ เมื่อกำหนดรหัสจนเสร็จสิ้นแล้ว นักวิจัยจะดำเนินการในขั้นที่สองคือ พิจารณาว่ามีรหัสกลุ่มใดที่ตรงกับประเภทข้อมูลใด จึงนำรหัสเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในกลุ่มภายใต้หัวข้อประเภทข้อมูลนั้น เมื่อได้จัดประเภทข้อมูลเสร็จสิ้นแล้ว นักวิจัยจะดำเนินการในขั้นที่สามคือนำเอาประเภทข้อมูลมาพิจารณาว่าประเภทข้อมูลใดที่ตรงกับหัวข้อเรื่องหลักที่ได้จัดทำขึ้นล่วงหน้าไว้ นั่นจึงนำเอาประเภทข้อมูลนั้นไปอยู่ภายในหัวข้อเรื่องนั้น ในกรณีที่ไม่มีรหัสใดที่ตรงหรือไม่สามารถจัดเข้าในกรอบรหัสที่กำหนดไว้ล่วงหน้าได้ นักวิจัยจะกำหนดรหัสใหม่ขึ้นมา ในทำนองเดียวกันหากไม่มีประเภทข้อมูลใดที่ตรงกับที่กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว นักวิจัยก็สามารถจัดประเภทข้อมูลขึ้นมาใหม่ได้ และหากไม่มีหัวข้อเรื่องใดที่ตรงกับหัวข้อเรื่องหลักที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้า นักวิจัยก็สามารถกำหนดหัวข้อเรื่องหลักขึ้นมาเพิ่มเติมได้ จากนั้นนักวิจัยสามารถนำผลการวิเคราะห์ไปดำเนินการตามวัตถุประสงค์ต่อไป

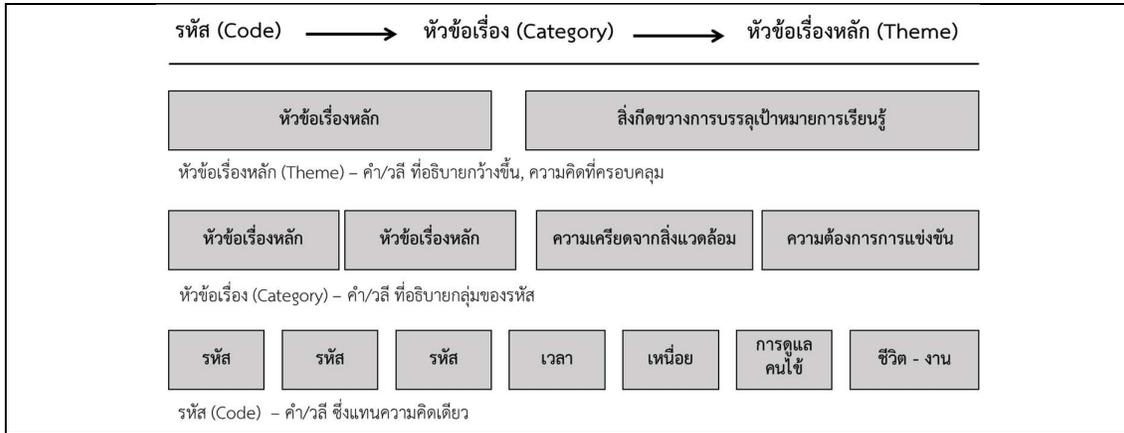
ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความมีความแตกต่างไปจากการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งสองรูปแบบที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งนี้ต้องมีการกำหนดคำสำคัญขึ้นแล้วนับจำนวนคำ พิจารณาความถี่ของคำ แล้วจัดหมวดหมู่ ซึ่งคล้ายกับการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงปริมาณ จากนั้นนักวิจัยจะดำเนินการขั้นต่อไปตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาแบบสรุปความในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไปจนเสร็จสิ้นกระบวนการ ดังที่ได้อธิบายไว้ในตารางที่ 2 ข้างต้น

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบปรับปรุงจากการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม

ก่อนการนำเสนอการปรับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ ได้มาจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ ในส่วนนี้จะนำเสนอรูปแบบและระดับชั้นของข้อมูลในการวิเคราะห์ ข้อมูลแบบดั้งเดิมก่อน แล้วจึงนำเสนอการปรับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล จากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ตามลำดับไป

การจัดชั้นข้อมูลในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม

การวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมสามารถแบ่งชั้นของการวิเคราะห์ออกได้เป็นสามระดับ คือระดับ ที่หนึ่ง (ระดับต้น) คือระดับรหัส (Code) คือคำหรือวลีที่เป็นชื่อของรหัสที่เป็นตัวแทนความหมายของข้อมูลที่ เป็นข้อความที่วิเคราะห์ ส่วนระดับที่สองคือระดับกลุ่มของรหัสหรือประเภทข้อมูล (Category) เป็นคำหรือวลี ที่ใช้แทนข้อมูลที่เป็นการวิเคราะห์ อาจเรียกว่าเป็นหัวข้อเรื่องรอง ต่อจากนั้นคือระดับที่สาม ซึ่ง เป็นระดับกลุ่มของประเภทข้อมูล หมายถึงการนำกลุ่มรหัสข้อมูลหรือประเภทข้อมูล (Category) ที่คล้ายกัน หรือเชื่อมโยงกันนำมารวมกลุ่มเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยตั้งชื่อ คำหรือวลี เป็นชื่อกลุ่มขึ้น โดยในขั้นที่สามเรียกว่า เป็นระดับหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) ที่ถือว่าเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบอันเป็นผลการวิเคราะห์เนื้อหาในการ วิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งนำไปใช้เป็นผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยโครงสร้างชั้นของการจัด ระดับข้อมูลในการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม แสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1: การจัดลำดับชั้นของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมเพิ่มเติม

ที่มา: แปลจาก Bogetz, Abramson, Haftel, Klein, Li, Michelson, & Simpkin, 2017. Online; จำเนียร จวงตระกูล และ นวสินันท์ วงศ์ประสิทธิ์, 2019: 6.

ภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่ามีการแบ่งระดับของผลของการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็นสามระดับดังได้อธิบายไว้ข้างต้น กล่าวคือชั้นที่หนึ่งคือระดับรหัส (Code) เป็นตัวแทนหรือคำอธิบายความหมายของข้อมูลส่วนที่วิเคราะห์ ส่วนชั้นที่สองคือชั้นการจัดกลุ่มของรหัสหรือการจัดประเภทข้อมูลหรือเรียกว่าหัวข้อเรื่องรอง (Category) ชั้นที่สามคือชั้นการจัดกลุ่มของประเภทข้อมูลหรือเรียกว่าชั้นหัวข้อเรื่องหลัก (Theme) ที่ถือว่าเป็นผลการวิเคราะห์เนื้อหาขั้นสุดท้ายของการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิม ซึ่งจะนำมาปรับเพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ในลำดับต่อไป

การปรับวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อใช้วิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์

เพื่อให้การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมมาจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น จึงได้นำวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมมาปรับปรุงดังต่อไปนี้

ประการแรก การปรับเปลี่ยนวิธีการลงรหัสมาเป็นการกำหนดประเด็นสำคัญแทนรหัส กล่าวคือเมื่อนักวิจัยได้ถอดข้อมูลจากการบันทึกโดยแอปพลิเคชันเทคโนโลยีสารสนเทศการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ออกมาเป็นข้อมูลแบบข้อความ เพื่อนำไปทำการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนักวิจัยจะอ่านข้อมูลหลายๆ ครั้ง เพื่อพิจารณากำหนดประเด็นสำคัญ (Main Point/Key Point) จากข้อมูลขึ้น กล่าวคือแทนที่จะกำหนดรหัส (Code) นักวิจัยจะเปลี่ยนเป็นการกำหนดประเด็นสำคัญขั้นต้นขึ้นมาแทน โดยใช้แบบฟอร์มที่ 1 แบบวิเคราะห์สรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่ม มีทั้งสรุปประเด็นของความเห็นที่ตรงกันของผู้เข้าร่วมสนทนาและประเด็นที่เป็นความเห็นต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องบันทึกไว้เพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป ทั้งนี้แบบฟอร์มวิเคราะห์สรุปประเด็นการสนทนากลุ่มแสดงไว้ในภาพที่ 2 ในกรณีที่มีการจัดการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์เพียงกลุ่มเดียวนักวิจัยสามารถนำผลการจัดชั้นข้อมูลขั้นต้นตามแบบฟอร์มนี้ ไปใช้ดำเนินการจัดชั้นข้อมูลในชั้นที่สองคือชั้น

ประเภทข้อมูลหรือหัวข้อเรื่องรอง (Category) และดำเนินการจัดชั้นข้อมูลชั้นที่สามหรือหัวข้อหลัก (Theme) เพื่อใช้ดำเนินการในขั้นต่อไป

แบบฟอร์มที่ 1: แบบวิเคราะห์สรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่ม		
ผู้ดำเนินการสนทนา	ผู้จัดการสนทนา	
ผู้นำเสนอข้อมูล	ผู้ควบคุมระบบไอที	
ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย		
วันที่	เวลาสนทนา จาก	ถึง
วิธีการบันทึกการสนทนา		สถานที่
คำชี้แจง		
<ol style="list-style-type: none"> 1. ถอดเทปหรือนำข้อมูลคำตอบจากแอปพลิเคชันที่บันทึกไว้ออกมาเป็นเอกสารข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เห็นพ้องต้องกันของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม อย่างไรก็ตามอาจมีความเห็นต่าง ที่ไม่สามารถสรุปได้ก็ให้บันทึกไว้เช่นกัน 2. อ่านคำตอบจากเอกสารข้อมูลจากการสนทนากลุ่มหลายๆ เทียบเพื่อทำความเข้าใจข้อมูล 3. จัดระเบียบข้อมูลที่เป็นคำตอบเข้ากรอบคำถามแต่ละข้อทั้งข้อสรุปและข้อความเห็นต่าง 4. ข้อสรุปอาจมี ประเด็น ส่วนความเห็นต่างเพียง 2-3 ประเด็นหรืออาจไม่มีเลยก็ได้ 5. ทำเช่นนี้จนครบทุกคำถาม 6. นำสรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่มนี้ ไปใช้อธิบายหรือสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณหรือนำไปจัดทำสรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่มต่อไป (ซึ่งในกรณีนี้ให้ถือว่าสรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่มนี้ เป็นการสรุปผลเป็นขั้นที่ 1 และสรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่มเป็นขั้นที่ 2) 		
คำถามที่	ประเด็นสรุปความเห็นร่วม/ประเด็นความเห็นต่าง	หมายเหตุ
1	ประเด็นสรุปความเห็นร่วม 1 ----- - 2 ----- - 3 ----- - 4 ----- -	

	5 ----- - ประเด็นสรุปความเห็นต่าง 1 ----- - 2 ----- - 3 ----- -	
--	---	--

ภาพที่ 2: แบบวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์รอบที่ 1

ที่มา: ดัดแปลงจาก จำเนียร จวงตระกูล, 2564 ก: 1-2

ประการที่สอง ในกรณีที่มีการจัดการสนทนากลุ่มหลายกลุ่ม นักวิจัยสามารถใช้แบบฟอร์มวิเคราะห์สรุปผลการสนทนากลุ่มแบบรวมกลุ่ม โดยนำข้อมูลสรุปประเด็นขึ้นต้นจากหลายกลุ่มมาเปรียบเทียบกัน แล้วจัดชั้นข้อมูลในระดับต้นโดยใช้แบบฟอร์มที่สองดังแสดงในภาพที่ 3 จากนั้นนักวิจัยสามารถนำข้อมูลที่จัดกลุ่มเป็นข้อมูลขึ้นต้นแล้วไปดำเนินการจัดกลุ่มชั้นที่สองและชั้นที่สาม เพื่อดำเนินการตามกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพและรายงานผลการวิจัยในลำดับต่อไป

แบบฟอร์มที่ 2: แบบวิเคราะห์สรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่ม	
ชื่อหน่วยงาน (คณะ/สวท/สวพ) -----	
ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย -----	
วันที่ ----- เวลาสรุป จาก ----- ถึง -----	
ผู้สรุปข้อมูล ----- ผู้ตรวจทาน -----	
คำชี้แจง	
1. ข้อมูลที่บรรจุในแบบสรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่มนี้ เป็นคำอธิบายแนวทางการดำเนินการสรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่มที่นำข้อมูลมาจากการสรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่มที่ได้จัดทำไว้ในชั้นที่ 1 มาใช้ในการดำเนินการ 2. การสรุปผลการสนทนากลุ่มรวมกลุ่มนี้เป็นการนำเอาข้อมูลสรุปประเด็นการสนทนากลุ่มรายกลุ่มมาใช้ในการจัดทำ ถือได้ว่าเป็นการจัดทำสรุปผลการสนทนากลุ่มชั้นที่ 2 ซึ่งจะทำให้เห็นภาพสะท้อนจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม	

3. ผู้สรุปข้อมูลจัดทำบัญชีรหัสประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Group: SG) ซึ่งมีความสำคัญมาก เนื่องจากช่วยให้การนำเสนอผลการสรุปประเด็นที่ได้จากการสนทนากลุ่มเป็นระบบ สะดวกแก่การพิจารณาและการตรวจสอบย้อนกลับหรือตรวจทานข้อมูลได้ นอกจากนี้บัญชีรหัสประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังเป็นการปฏิบัติตามจริยธรรมนักวิจัยอีกด้วย เนื่องจากนักวิจัยต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมนักวิจัยว่าด้วยการคุ้มครองผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด โดยไม่มีการเปิดเผยชื่อผู้ให้ข้อมูลไม่ว่าจะด้วยประการใดๆ อันเป็นไปตามพันธกรณีที่ให้กับผู้ให้ข้อมูลในการตกลงยินยอมเป็นผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้ให้ข้อมูลด้วย
4. สรุปผลการสนทนากลุ่มรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มนี้มีความสำคัญ เพราะนำไปใช้ในการเขียนรายงานสรุปผลการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณในการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่ของหัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ต่อไป

คำถาม	การจัดรวมกลุ่มประเด็นที่คล้ายกัน	การจัดกลุ่มประเด็นที่แตกต่าง	ความเห็น
1	ให้นำผลสรุปประเด็นผลการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่คล้ายคลึงกันจากทุกกลุ่มที่ได้ดำเนินการในรอบแรกมารวมกัน พร้อมทั้งแสดงที่มาของข้อมูลโดยระบุรหัสตัวเลขประจำกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Group: SG) เช่น (SG-1) หมายความว่า เป็นข้อมูลของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 1 เป็นต้น	ให้นำผลสรุปประเด็นผลการสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกันจากทุกกลุ่มที่ได้ดำเนินการในรอบแรกมาแสดง โดยดำเนินการเช่นเดียวกับการนำเสนอประเด็นที่คล้ายคลึงกัน หากมีความคล้ายคลึงกันในจำนวนที่มากพอให้จัดเป็นกลุ่มที่คล้ายคลึงกันเพิ่มขึ้นแล้วนำไปไว้ในกลุ่มที่คล้ายคลึง	
2	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	
3	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	
4	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	
5	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	
6	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	

7	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	ดำเนินการตามที่ได้แสดงไว้ในข้อ 1	
---	----------------------------------	----------------------------------	--

ภาพที่ 3: แบบวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์รอบที่ 2

ที่มา: ดัดแปลงจาก จำเนียร จวงตระกูล, 2564 ข: 38.

กล่าวโดยสรุป วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบดั้งเดิมที่ได้ทำการปรับปรุงแล้ว คือการปรับปรุงขั้นตอนที่หนึ่ง กระทำโดยการจัดระดับชั้นข้อมูลขั้นต้น โดยใช้แบบฟอร์มวิเคราะห์สรุปประเด็นข้อมูลขั้นต้นเป็นแนวทาง ในกรณีที่มีการจัดการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์หลายกลุ่ม นักวิจัยสามารถใช้แบบฟอร์มการวิเคราะห์สรุปประเด็นการจัดระดับชั้นข้อมูลขั้นต้น (แบบฟอร์มที่สอง) มาใช้ดำเนินการ จากนั้นจึงนำไปจัดชั้นข้อมูลขั้นที่สองและขั้นที่สาม ตามลำดับต่อไป

สรุปและเสนอแนะ

การสนทนากลุ่มแบบออนไลน์เป็นทางเลือกที่สำคัญอย่างหนึ่งของนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในภาวะวิกฤติของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งของนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินการวิจัย การใช้มาตรการป้องกันต่างๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อโควิด-19 เช่น การเว้นระยะห่างทางสังคม การละเว้นจากการรวมกลุ่มหรือการเข้าไปในที่ชุมชนแออัด รวมทั้งการระมัดระวังในการเดินทาง เป็นต้น นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ข้อมูลเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งของการวิจัย เพราะหากไม่มีข้อมูลจะไม่สามารถดำเนินการวิจัยได้ อีกทั้งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยต้องเป็นข้อมูลที่มีคุณภาพจึงจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพ การได้มาซึ่งข้อมูลที่มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ เนื่องจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์เป็นการสัมภาษณ์แบบหนึ่ง จึงจำเป็นต้องใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ด้วย

กระบวนการในการสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์สามารถนำกระบวนการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกมาปรับใช้ได้ ส่วนสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงคือ จำนวนข้อคำถาม ซึ่งอาจมีจำนวนน้อยกว่าแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์โดยทั่วไป รวมถึงการทดสอบและควบคุมคุณภาพของเครื่องมือที่มีวิธีการที่แตกต่างไปจากวิธีการทดสอบและควบคุมคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์นักวิจัยจึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างเครื่องมือ ซึ่งในที่นี้คือแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการคัดเลือกข้อคำถาม การทดสอบและควบคุมคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแบบออนไลน์ที่ได้นำเสนอไว้แล้วในบทความนี้

อ้างอิง

ภาษาไทย

- คุณากร เพชรคง. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยทั่วไป. ใน จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- จำเนียร จวงตระกูล. (2553). การวิจัยเชิงคุณภาพ: เครื่องมือสร้างองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- จำเนียร จวงตระกูล. (2564ก). แบบสรุปผลการสนทนากลุ่มรายกลุ่ม. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะอนุกรรมการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ 28-29 มกราคม 2564.
- จำเนียร จวงตระกูล. (2564ข). การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะอนุกรรมการประเมินผลการปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ 28-29 มกราคม 2564.
- จำเนียร จวงตระกูล และ นวสันต์ วงศ์ประสิทธิ์. (2019). การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ: PAAT Journal, 2(2). 1-14.
- จินดารัตน์ เบอรพันธุ์. (2019). การวิเคราะห์เนื้อหาทางวิจัยด้านพฤติกรรมศาสตร์นิเทศทางธุรกิจ: ว. วิจัยสมาคมห้องสมุดฯ, 9(1). 45-62.
- พรรัตน์ แสดงหาญ. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์แบบบรรยาย. ใน จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- วัฒนา คงวัฒนานนท์, ชุตินา สัจจามันท์, พิบูลศิลป์ วัฒนนะพงศ์ และ มัทนา แสงจินดาวงษ์. (2553). การวิเคราะห์เนื้อหา “วารสารการประมง”: วารสารสารสนเทศศาสตร์, 28(2). 29-36.
- วอนชนก ไชยสุนทร. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์การวิจัยแบบศึกษาปรากฏการณ์. ใน จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- วิภาวรรณ กลิ่นหอม. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา. ใน จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด.
- วรรณวิชนี ถนอมชาติ, อุทัย อ้นพิมพ์ และ จำเนียร จวงตระกูล (2563). การนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 14 (4). 1- 13.

ศุภรัักษ์ อธิคมสุวรรณ. (2563). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามยุทธศาสตร์แบบการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎี. ใน จำเนียร จวงตระกูล. (2563: บรรณาธิการ). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์กฎหมายธุรกิจอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด.

English

- Assarroudi, A., Nabavi, F. H., Armat, M. R., Ebadi, A., & Vaismoradi, M. (2018). Directed qualitative content analysis: the description and elaboration of its underpinning methods and data analysis process. *Journal of Research in Nursing, 23*(1), 42-55. doi:<https://doi.org/10.1177/1744987117741667>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (2 ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Gale, N. K., Heath, G., Cameron, E., Rashid, S., & Redwood, S. (2013). Using the framework method for the analysis of qualitative data in multi-disciplinary health research. *BMC Medical Research Methodology, 13*(117), 1-8.
- Hsieh, H-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research, 15*(9), 1277-1288.
- Nang, R. N., Monahan, F., Diehl, G. B., & French, D. (2015). A Qualitative Content Analysis of Global Health Engagements in Peacekeeping and Stability Operations Institute's Stability Operations Lessons Learned and Information Management System. *Military Medicine, 180*(4), 409-418.
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., Baker, S., Waterfield, J., Bartlam, B., . . . Jinks, C. (2018). Saturation in qualitative research: exploring its conceptualization and operationalization. *Qual Quant, 52*(2018), 1893-1907.